

Votel patos, prazna razprava

PUŠENJAK Dejan, Sob 13.04.2002

Dva moška sta se namenila pridobiti si popularnost z draženjem ljudi po preverjenem klišeju. To se je zgodilo.

Odslej in najbrž kar nekaj časa bosta Goran Bertok in Dean Verzel, kjer koli že se bosta pojavila, v trgovini ali galeriji, predvsem tista, ki sta »prižgala« znameniti betonski križ pri Strunjanu (na popularnosti Petra Mlakarja, ki je ob tem prebral pridigo, se to gostovanje najbrž ne bo posebno poznalo, glede na to, da je skoraj že inventar na vseh podobnih dogodkih). Do tod jima je nedvomno »uspelo«.

Za nekatere reči je pač mogoče zanesljivo napovedati uspeh, kadar se »uspeh« meri s povzročanjem množičnega razburjenja zaradi samopromocije. To ni novo. Danes lahko en sam človek doma posname vrhunski cede, z vdorom v računalniški sistem obnori največje, najmočnejše, najbogatejše in drugače naj- korporacije, lahko pa – še bolj enostavno – čez noč spravi na noge milijardo ljudi samo s tem, da potopi razpelo v urin. Podobe Jezusa, Marije in križa, ki mnogim ljudem veliko pomenijo, so dokaj pogosto uporabljene kot sredstva. Chris Ofili, Renée Cox, Andres Serrano, Strelnikoff,... vsi so jih uporabili na podoben način: sprva za šokiranje, potem razpihovanje in na koncu še za unovčevanje (kadar so zdržali do konca). To je že formula: čim bolj surovo izzovite čim več ljudi hkrati in dobili boste sorazmerno močno reakcijo.

Kaj pa pride za tem?

Za tem pridejo poskusi, da bi razumeli. Nekako je namreč treba sprejeti dejstva, ni se mogoče delati, kot da ni bilo nič, kot da se ni zgodilo. A kak naj bo ta način? Kako odreagirati? Naj v konkretnem primeru meje umetniškemu izražanju postavi sodnik za prekrške ali bi bilo treba poredneže preprosto našeškati po riti? Je treba trenirati odpornost ali povečevati občutljivost? Takoj po sobotnem dogodku se je komentator na radiu Ognjišče denimo vprašal tudi, ali ne gre morda za sad nevzgoje naše laicistične šole. Skratka, po dejanskih posledicah izredno majhna akcija dveh, treh umetnikov, ki jo je spremljalo kakih dvajset ljudi, vštveši fotoreporterje in ekipi teve Koper in Pop teve, lahko dobi neslutene učinke širokih razsežnosti. Ja, kot tornado, povzročen z zamahom metuljevih kril. Že zato je vredno razumeti, četudi se morda pokaže, da je sam dogodek preslabo domišljen, da bi se bilo vredno truditi z njegovo razlago in utemeljevanjem.

Ne nazadnje pa je treba uvideti vsaj to, da so med nami tudi darkerji. V »obrambi« Bertoka in Verzela, češ da so vsa odklonilna mnenja, pa tudi jeza, zgražanje, obsodbe, prizadetost in podobno, legitimni odzivi na njuno akcijo, za katero prevzemata polno odgovornost, je mogoče zaznati tudi prizadevanje za priznanje pravice biti darker. Njihova morbidnost gre mnogim na živce, redkim se zdi zgolj dolgočasna, a ignoranca in delanje, kot da je ni, praviloma privede do dejanj, ki gredo čez rob. Ravno toliko, da znova opozorijo, da so. Da torej poleg t. i. svetle plati vselej obstaja tudi temna, ponavadi zamolčana, spregledana, nepriznana, skrivana, potisnjena itd. plat pojavov in ljudi. Res, če bi bil cilj njune akcije zažig in uničenje križa, bi ga nezavarovanega ponoči prav lahko polila in zažgala ter se skrila. Za začetek poslušajmo torej »prvo« stran. Kaj imata za povedat, v čem je finta, kaj je bistvo? Bertok odgovarja, da je to tako, kot če bi slikarja vprašal, kaj je hotel povedati s svojo sliko. Njuno delo je še v procesu. Bertok je fotografiral križ med akcijo in ta fotografija, ki bo ne ve se še kje in kdaj razstavljena, je končni cilj njunega projekta. Verzel pravi, da je pravzaprav

vsak projekt akcija, vendar nikoli samo zaradi akcije. To akcijo sta naredila le zato, da dobita fotografijo, da dogodek preneseta na zlahten medij, kot je fotografija.

Najprej torej fotografija. Umetnost, v prvem delu nujno angažirana.

Do fotografije sta morala prek »prestopka«. To sta sprejela kot nujni sestavni del, ne pa kot kriminalno dejanje ali provokacijo. Ker bi težko dobila dovoljenje, pravi Verzel, sta se odločila za neke vrste ilegalno akcijo. Po načrtu se na objektu po posegu ne bi smelo nič poznati. Zaščiti križa in požarni varnosti sta namenila vso pozornost. Poseg sta večkrat preizkusila, križ pa sta zaščitila z gradbeno aluminijasto folijo, čez katero je prišlo dva centimetra spužve in na koncu še platno. Verzel meni, da je bilo videti zelo estetsko.

Po njegovih besedah pa jima je malo vendarle ušlo in saje so na sprednji strani nekoliko obarvale križ. Po akciji si ga je Verzel natančno ogledal in po njegovem beton ni utrpel škode. Zato je po njunem krivično, da večinoma govorijo o zažigu ali požigu križa. Bertoka to spominja na požig domačije, kot denimo požgati nekaj do tal, uničiti. Onadva pa nista uničila križa, ta še stoji. Verzel pravi, da sta ga »prižgala«, ker sta z akcijo, ki na križu ni pustila nobene opaznejše škode – če bi šlo vse po načrtu, pa sploh ne bi bilo nobene sledi – spodbudila vrsto interpretacij in odprla mnogo vprašanj, od družbenih do estetskih in religioznih. Po njunem namreč umetnik deluje v javnem prostoru in je vselej v dialogu.

Dialog, ki sta ga spodbudila, je po njunem drugi pomembni element akcije.

Tretji pa je refleksija. Zanimalo ju je, ali imata pravico dodati nekemu simbolu drugačno ali novo vrednost. Križ sta izbrala, ker sta zahodnjaka, pripadnika t. i. zahodne kulture, sicer ju ideologije prav nič ne zanimajo. Verzel z nekakšnim navdušenjem, skoraj že obsedenostjo govori o križu. Pravi, da ga »tematizira« že dolgo. Njegov doslej najbolj znani projekt Terapija provocatoria je bil sestavljen iz skupine lutk, ki so buljile v križ. Tudi osrednji element njegovega naslednjega projekta In vitro bo križ. Po njegovem ima ta simbol vznemirljivo »ambivalenco«. Lahko je zelo destruktiven – v Mlakarjevi pridigi nastopa kot orodje, na katerem je bil umorjen Bog – a hkrati lahko po Verzelu vsi veliko pridobimo, če ga znamo obrniti v konstrukcijo.

Zdaj vsi razmišljajo le, kako bi ju kaznovali, meni Verzel. Dobivata ogromno kritik ne le iz religioznih, temveč tudi iz ateističnih krogov, češ da je šlo za totalno skrunjenje, uničevanje, omalovaževanje in podobno. Na njuni strani pa ni nobene ideologije, zagotavlja Verzel, ne napadata niti ne obsojata. Postavljata le neko refleksijo, pomislek, »pomislimo, dajmo videti, kje smo«, pravi Verzel.

No, pa dajmo. Na kaj ste vi pomislili, ko je gorelo? »Ma, mogočno je bilo, ... občutek neuničljivosti.« Po njegovem je križ tak tudi na fotografiji. Niti malo podoben kosu betona, ki ga je mogoče uničiti, temveč močan, neuničljiv, mogočen, tudi zelo estetski. »Le zakaj stalno dajejo fotografije neke črnjave, ko pa obstajajo tudi boljše, lepe, prave fotografije?«

Verzel je prepričan, da zdaj križ stoji še bolj trdno kot prej. Po njegovem je bil do zdaj dokaj malo znan romarski kraj, odslej pa je mnogo bolj izpostavljen in še močneje privlači. Verzel pa se počuti krhkega, kot umetnik, ki se je dotaknil nečesa večjega od sebe.

»Cela zadeva« pa se Verzelu zdi še kar »ostra«. V križu, njunem dejanju in celotni zgodbi opaža podobno »ambivalentnost«: lahko povzroči poveličanje, lahko tudi uničenje; bo prevladalo odpuščanje ali bosta linčana; sta uspela spodbuditi dialog ali bosta spoznana za huligana, s katerima ni dialoga.

Kdo ve. Za zdaj nič ne kaže, da bi v njuni mračni viziji kdo zares poskušal najti način za reševanje dilem. Po vrednosti je izkupiček ostal enak vložku. Veliko je prizadetih in jeznih ter dva ali trije zadovoljni. No, seveda, pa fotografija.